BARKAMOL AVLOD TARBIYASIDA GENDER TENGLIKNI TA’MINLASHNING PEDAGOGIK STRATEGIYALARI: O‘ZBEKISTON TAJRIBASI

Nazarova O.T.,
Guliston davlat pedagogika instituti
dotsenti E-mail: azodanazarova09@gmail.com
Dadaboeva D.A.,
Guliston davlat pedagogika instituti
magistri E-mail: daddabaeva86@gmail.com

Annotatsiya: tezis O‘zbekistonda barkamol avlodni tarbiyalashda gender tenglikni ta’minlashning pedagogik jihatlarini tahlil qiladi. Ta’limning barcha bosqichlarida gender yondashuvlarni joriy etishning dolzarbligi, zamonaviy pedagogik texnologiyalar va gender-sezgir o‘qitish metodlari muhokama qilinadi. Tadqiqot O‘zbekiston ta’lim tizimida gender tenglikka erishish yo‘lidagi mavjud muammolar va imkoniyatlarni ochib beradi hamda amaliy tavsiyalar taklif etadi.

Kalit so‘zlar: barkamol avlod, gender tenglik, pedagogik strategiyalar, gender-sezgir ta’lim, O‘zbekiston, ta’lim tizimi, o‘qituvchilar malakasi.

Аннотация: в тезисах анализируются педагогические аспекты обеспечения гендерного равенства в воспитании гармоничного поколения в Узбекистане. Будет обсуждаться актуальность внедрения гендерных подходов на всех этапах образования, современных педагогических технологий и гендерно-чувствительных методов обучения. Исследование раскрывает существующие проблемы и возможности для достижения гендерного равенства в системе образования Узбекистана и предлагает практические рекомендации.

Ключевые слова: гармоничное поколение, гендерное равенство, педагогические стратегии, гендерно-чувствительное образование, Узбекистан, система образования, квалификация учителей.

Annotation: this thesis analyzes the pedagogical aspects of ensuring gender equality in raising a harmonious generation in Uzbekistan. The relevance of introducing gender approaches at all stages of education, modern pedagogical technologies and gender-sensitive teaching methods are discussed. The study reveals existing problems and opportunities for achieving gender equality in the education system of Uzbekistan and offers practical recommendations.

Key words: harmonious generation, gender equality, pedagogical strategies, gender-sensitive education, Uzbekistan, education system, teacher qualifications.

O‘zbekiston mustaqillikka erishgandan so‘ng, mamlakat taraqqiyotining asosiy yo‘nalishlaridan biri sifatida "barkamol avlod"ni tarbiyalash masalasi davlat siyosatining markaziga qo‘yildi. Bu tushuncha O‘zbekiston taraqqiyotining poydevori sifatida e’tirof etilib, yoshlarning nafaqat intellektual va jismoniy, balki yuksak ma’naviy-axloqiy jihatdan etuk, iymon-e’tiqodi butun, mustaqil dunyoqarashga ega, o‘z huquq va manfaatlarini biladigan va himoya qila oladigan avlodni shakllantirishni nazarda tutadi. Barkamol avlod kontseptsiyasining keng qamrovliligi uni tarbiyalash jarayoniga kompleks yondashuvni talab etadi. Bunday yondashuvning muhim tarkibiy qismlaridan biri gender tenglik masalasidir.

So‘nggi yillarda O‘zbekistonda xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlarni ta’minlash davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biriga

aylandi. Bu borada bir qator qonun hujjatlari, jumladan, "Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to‘g’risida"gi Qonun qabul qilindi va "O‘zbekiston Respublikasida 2030 yilga qadar gender tenglikka erishish strategiyasi" tasdiqlandi. Ushbu strategiyada ta’lim sohasida gender tenglikni ta’minlash, xotin-qizlarning ta’lim olish imkoniyatlarini kengaytirish, ta’lim dasturlari va materiallarini gender ekspertizasidan o‘tkazish kabi aniq vazifalar belgilangan.

Biroq, qabul qilingan qonunlar va strategiyalarga qaramasdan, ta’lim amaliyotida gender tenglikni ta’minlash borasida muayyan muammolar saqlanib qolmoqda. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, ta’lim muassasalarida, o‘quv materiallarida va hatto pedagoglarning o‘zida ham gender stereotiplari hali ham mavjud. Ba’zi tadqiqotchilar ta’lim va tarbiyaning jinsiy oidlikni hisobga oladigan kontseptual asoslari etarli darajada ishlab chiqilmaganligini ta’kidlashadi. Ta’limning barcha bosqichlarida – maktabgacha ta’limdan tortib oliy ta’limgacha – gender tenglik tamoyillarini izchil va samarali joriy etish muhim pedagogik vazifa bo‘lib qolmoqda.

Mazkur tezis asosan nazariy tadqiqot hisoblanib, unda mavjud ilmiy adabiyotlar, O‘zbekiston Respublikasining ta’lim va gender siyosatiga oid rasmiy hujjatlari, xalqaro tashkilotlarning hisobotlari va statistik ma’lumotlarning tizimli tahlili amalga oshirildi. Tadqiqotda quyidagi manbalardan foydalanildi:

O‘zbekistonlik va xorijlik olimlarning pedagogika, psixologiya, gender tadqiqotlari sohalaridagi ilmiy maqolalari, monografiyalari va dissertatsiyalari o‘rganildi. Bu manbalar gender-sezgir pedagogikaning nazariy asoslari, ta’limdagi gender farqlari va stereotiplarning ta’siri kabi masalalarni yoritishga xizmat qildi.

O‘zbekiston Respublikasining "Ta’lim to‘g’risida"gi, "Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to‘g’risida"gi qonunlari, Prezident Farmon va qarorlari, Vazirlar Mahkamasining tegishli qarorlari, "O‘zbekiston Respublikasida 2030 yilga qadar gender tenglikka erishish strategiyasi" kabi strategik hujjatlar tahlil qilindi.

UNESCO, UNDP, UNICEF, Jahon banki kabi xalqaro tashkilotlarning O‘zbekistondagi gender tenglik va ta’lim holatiga oid hisobotlari, tadqiqotlari va loyihalari ko‘rib chiqildi. Bu manbalar xalqaro standartlar va tajribalar bilan qiyosiy tahlil o‘tkazishga yordam berdi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi, Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi tomonidan taqdim etilgan ta’limga oid rasmiy statistik ma’lumotlar, shuningdek, Jahon bankining gender statistikasi portalidagi ma’lumotlar tahlil qilindi. Bu ma’lumotlar ta’limning turli bosqichlarida gender tarkibini miqdoriy baholash uchun asos bo‘ldi.

O‘zbekistonda nashr etiladigan pedagogika va psixologiyaga oid ilmiy jurnallarning arxivlari mavzuga oid mahalliy tadqiqotlar va yondashuvlarni o‘rganishda qo‘shimcha manba sifatida xizmat qildi.

Tadqiqotda qiyosiy tahlil metodidan foydalanib, gender ta’limiga oid G’arb kontseptsiyalari va O‘zbekistonning tarixan shakllangan, islomiy va madaniy qadriyatlardan ta’sirlangan ijtimoiy-axloqiy me’yorlari o‘rtasidagi o‘xshashlik va

farqlar tahlil qilindi. Shuningdek, kontent-analiz metodi orqali me’yoriy hujjatlar va ilmiy adabiyotlardagi asosiy tushunchalar va yondashuvlar o‘rganildi.

Tahlil doirasi ta’limning maktabgacha, umumiy o‘rta, o‘rta maxsus professional va oliy ta’lim bosqichlarini qamrab oldi. Asosiy e’tibor gender tenglikni ta’minlashga qaratilgan pedagogik yondashuvlar, o‘quv dasturlari mazmuni, o‘qitish metodlari va o‘qituvchilarning kasbiy tayyorgarligi hamda malakasini oshirish masalalariga qaratildi. Turli manbalardan (rasmiy siyosat, xalqaro hisobotlar, akademik tadqiqotlar, statistika) foydalanish mavzuni har tomonlama yoritish imkonini berdi, biroq bu manbalar o‘rtasida ma’lum nomuvofiqliklar ham mavjudligini inobatga olish zarur. Shu sababli, ushbu turli xil dalillarni sintez qilish va muvozanatli tahlil taqdim etish muhim metodologik vazifa bo‘ldi.

O‘zbekistonda barkamol avlod tarbiyasida gender tenglikni ta’minlashga qaratilgan pedagogik strategiyalar va amaliyotlar tahlili quyidagi asosiy natijalarni ko‘rsatdi:

- **Gender-sezgir pedagogikaning rivojlanish bosqichi:** Gender tadqiqotlari va gender-sezgir pedagogika O‘zbekiston uchun nisbatan yangi yo‘nalish bo‘lib, bu sohadagi ilmiy-uslubiy ishlanmalar endi shakllanmoqda. Ta’lim jarayonida gender farqlarini hisobga olish zarurati mutaxassislar tomonidan tan olinmoqda, lekin buning aniq didaktik asoslari va mexanizmlari hali to‘liq ishlab chiqilmagan. Pedagog kadrlarni tayyorlash va malakasini oshirish tizimida gender-sezgirlikni rivojlantirishga qaratilgan tashabbuslar mavjud.
- **Ta’limdagi gender statistikasi:** O‘zbekistonda ta’limning turli bosqichlaridagi gender holati quyidagi jadvalda aks ettirilgan:

O‘zbekistonda Ta’lim Bosqichlari bo‘yicha Gender Ko‘rsatkichlari (2021-2023 yy. ma’lumotlari asosida) 1-jadval:

Ko‘rsatkich	Jins	2021 y. (%)	2022 y. (%)	2023 y. (%)	Manbalar
Maktabgacha ta’lim qamrovi (jami bolalar soniga nisbatan)	Qizlar	48.8	-	-	[27]
	O‘g’illar	51.2	-	-	[27]
Umumiy o‘rta ta’limni tamomlash darajasi (tegishli yoshdagi aholiga nisbatan)	Qizlar	-	-	95.4	[25]
	O‘g’illar	-	-	95.8	[25]
Professional ta’limdagi o‘quvchilar	Qizlar	37.9	-	-	[27]
	O‘g’illar	62.1	-	-	[27]

Oliy ta’limga qabul (bakalavriat, jami talabalar soniga nisbatan)	Qizlar	47.0	27.4*	-	[26]
	O‘g’illar	53.0	29.0*	-	[26]
Oliy ta’lim bitiruvchilari (STEM yo‘nalishlari bo‘yicha)	Ayollar	-	27.3**	-	[34]
Magistraturadagi talabalar	Qizlar	49.4	-	-	[27]
	O‘g’illar	50.6	-	-	[27]
Doktoranturadagi talabalar (kunduzgi)	Qizlar	35.0	-	-	[27]
	O‘g’illar	65.0	-	-	[27]
Umumta’lim maktablaridagi o‘qituvchilar	Ayollar	75.5	-	-	[27]
	Erkaklar	24.5	-	-	[27]
Oliy ta’lim muassasalaridagi o‘qituvchilar	Ayollar	79.5***	-	-	[27][35]
	Erkaklar	20.5***	-	-	[27]

Jadvaldagi ma’lumotlar shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekistonda boshlang’ich va o‘rta ta’limni tamomlashda gender tengligiga erishilgan. Biroq, professional ta’limda o‘g’il bolalar ulushi sezilarli darajada yuqori. Oliy ta’limga kirishda ham so‘nggi yillarda ayollar ulushi ortgan bo‘lsa-da , STEM kabi yo‘nalishlarda erkaklar ustunligi saqlanib qolmoqda. Magistraturada nisbatan tenglik kuzatilsa-da, doktoranturada erkaklar soni ko‘proq. O‘qituvchilar tarkibida esa aksincha holat kuzatiladi: umumta’lim maktablarida ayol o‘qituvchilar mutlaq ko‘pchilikni tashkil etadi. Bu holat ta’lim tizimi ichidagi pedagogik yondashuvlar va jamiyatdagi kutilmalar o‘g’il va qiz bolalar uchun turlicha ta’lim va kasbiy yo‘nalishlarni shakllantirishi mumkinligidan dalolat beradi.

Maktabgacha va o‘rta ta’limda ayol o‘qituvchilarning ustunligi beixtiyor "g’amxo‘rlik" kasblari ayollarga xos degan stereotipni kuchaytirishi mumkin. Bu holat o‘g’il bolalar uchun ta’lim sohasidagi erkak namunalarini cheklashi va qizlarning boshqa, an’anaviy ravishda erkaklarga xos deb hisoblangan sohalarga intilishiga bilvosita ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Bu murakkab pedagogik muammoni

hal qilish uchun nafaqat o‘qitish mazmunini, balki pedagogik jamoaning gender tarkibi orqali beriladigan yashirin signallarni ham hisobga oluvchi strategiyalar zarur.

Tadqiqot natijalari O‘zbekistonda barkamol avlodni tarbiyalash jarayonida gender tenglikni ta’minlash borasidagi pedagogik faoliyatning muhim jihatlarini ochib berdi. Ta’lim statistikasi [1-jadval] shuni ko‘rsatadiki, ta’lim olish imkoniyatlari nuqtai nazaridan quyi bosqichlarda gender tengligiga erishilgan bo‘lsa-da , yuqori bosqichlar va ayrim ta’lim yo‘nalishlarida (professional ta’lim, STEM) sezilarli farqlar saqlanib qolmoqda. Bu holat faqat ijtimoiy-iqtisodiy omillar bilan emas, balki ta’lim tizimining o‘zidagi pedagogik yondashuvlar, o‘quv mazmuni va o‘qituvchilarning pozitsiyasi bilan ham bog’liq bo‘lishi mumkin.

Shu bilan birga, gender-sezgir pedagogikani amaliyotga tatbiq etishda jiddiy qiyinchiliklar va ziddiyatlar mavjud. Eng asosiylaridan biri – milliy qadriyatlar, an’analar va jamiyatda shakllangan gender rollari bilan zamonaviy gender tenglik tamoyillari o‘rtasidagi muvozanatni topishdir. Ayrim tadqiqotchilar ta’kidlaganidek, O‘zbekiston sharoitiga moslashgan, madaniy jihatdan sezgir milliy gender ta’limi modelini ishlab chiqish zarurati mavjud. Bu model universal tenglik tamoyillarini mahalliy ma’naviy-axloqiy asoslar bilan uyg’unlashtirishi lozim. Ikkinchidan, o‘qituvchilarning o‘zlarida mavjud bo‘lgan gender stereotiplari va yangi metodikalarni qabul qilishdagi psixologik to‘siqlar ham muhim omildir. Uchinchidan, oilaning ta’lim jarayonidagi roli katta , ammo oiladagi an’anaviy gender qarashlari maktabdagi sa’y-harakatlarga zid kelishi mumkin.

Mazkur tadqiqot asosan mavjud adabiyotlar va hujjatlar tahliliga tayanganligi sababli ma’lum cheklanishlarga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasining Qonuni «Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to‘g’risida». 02.09.2019 y. G’G’ Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi (www.lex.uz).
2. O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Senati Kengashining Qarori «O‘zbekiston Respublikasida 2030 yilga qadar gender tenglikka erishish strategiyasini tasdiqlash to‘g’risida». 28.05.2021 y., № SQ-297-IV G’G’ Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi (www.lex.uz).
3. Dadaboyeva D. A. Pedagogical and psychological characteristics of gender relations in the upbringing of a harmoniously developed generation G’G’ American Journal of Interdisciplinary Research and Development. – 2025. – Vol. 38. – P. 203–209.
4. Gender Discrimination in Hiring: Evidence from an Audit Experiment in Uzbekistan G’ World Bank Group. – Washington, D.C., 2022. – 38 p. – (Policy Research Working Paper; № 10088).
5. Gender stereotypes in family relationships in the conditions of modern Kyrgyzstan: Psychological, religious, socio-philosophical, cultural, spiritual aspects G’ A. A. Usenov [et al.] G’G’ BIO Web of Conferences. – 2024. – Vol. 87. – Art. 06014.